

Social läsning i historisk belysning

Inledning

Idag finns ett växande intresse för social läsning. Ett tydligt tecken på detta syns i det stora engagemanget kring metoden *Shared Reading*. Metoden har blivit en stark trend inom både forskning och den praktik som intresserar sig för läsfrämjande (se exempelvis Forslid med flera 2022). Grundprincipen för *Shared Reading* är som namnet avslöjar en gemensam aktivitet där deltagare genom högläsning och litteratursamtalets sociala samspel kan nå en fördjupad läsupplevelse tillsammans (Ohlsson 2021). För att förstå i synnerhet ungdomars läsning ter sig läsandets sociala dimensioner viktigare än någonsin. Återkommande larm om sjunkande läsförmåga har under 2000-talet gett upphov till stor oro, men dessa har nu börjat få sällskap av något mer hoppfulla siffror. Under coronapandemin skedde ett trendbrott som visade på ett ökat intresse för läsning hos unga och detta tycks än så länge hålla i sig (Tattersall Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen 2023). Utvecklingen kan till stor del tillskrivas sociala mediernas och i synnerhet plattformen Tiktoks popularitet (Martens, Balling & Higgason 2022). På internet har vad som kan förstås som ett parallellt litterärt fält växt fram (se Murray 2018). Det som framför allt kännetecknar detta digitala fält är dess sociala natur; att läsandet sätts in i ett tydligt socialt sammanhang genom plattformarnas inbyggda uppmuntran till interaktion.

Social läsning är dock inte ett nytt fenomen. Det går att argumentera för att läsning alltid är social – och alltid har varit det. I den här artikeln ska begreppet social läsning utforskas och

belysas med hjälp av två historiska läspraktiker för att visa på den gemensamma läsningens långa rötter samt dess stora vikt för läsfrämjande arbete.

Sociala läspraktiker

När vi tänker på läsning framträder ofta två bilder: den av den ensamme läsaren och den av en lärare, förälder eller annan vuxen som läser för ett barn. Högläsningen är uttalat social både under själva lästunden och som ett avgörande led i socialiseringen till att bli läsare (Nordenstam & Widhe, 2017). Kontrasten mellan denna läsning och den enskilda, tysta blir tydlig och den ensamme läsaren har ofta fått ett skimmer av exklusivitet och mystik över sig just utifrån sin solitära natur (Long, 2003). Men även denna läsning bör förstås som social: ”Den som ägnar sig åt att läsa tyst och i avskildhet ingår, oavsett om man vill det eller ej, i en rad olika nätverk” (Ohlsson 2017, s. 129). Dessa nätverk avser både den gemenskap som en läsare träder in i med alla andra som läst samma text och de materiella strukturer som möjliggör läsandet: bokproduktion och försäljning, skolväsendets läspedagogik samt bibliotekens litteraturförmedlande och läsfrämjande uppdrag. Alla dessa instanser bärs upp av sociala interaktioner i olika former och är alltså bärande delar av läsandets ”sociala infrastrukturer” (se Andersson 2015, s. 68).

Ett annat sätt att närma sig social läsning är utifrån begreppet *läspraktiker*, vilket avser allt

vi gör med läsning även utöver själva läsandet (Ohlsson 2017). Det innefattar exempelvis att lyssna på författarsamtal eller att gå på litterära stadsvandringar, men även att recensera böcker och publicera bilder av dem på Instagram. Att delta i olika läspraktiker som dessa medför, även om man som individ i många fall är relativt osynlig, en känsla av gemenskap och social tillhörighet – något som kan stärka läsaridentiteten (Fuller & Rehberg Sedo 2013). Läspraktiker omfattar också det som är allra mest centralt i läsandets sociala inramning: samtalet. Litteratur-samtalet som didaktiskt verktyg har en självklar plats inom skolan (se exempelvis Tengberg 2011). Inom folkbibliotekskontexten är dess funktion som läsfrämjande verktyg i första hand pragmatiskt och syftar till att uppmuntra till *mer* läsning. Att samtala om det lästa ger ett starkt mervärde till läsoplevelsen eftersom vi där kan få våra känslor bekräftade eller tvärtom motsagda, vilket i sin tur öppnar upp för nya perspektiv på både oss själva och vår omvärld (se Nilsson & Pettersson 2009). Detta positiva mervärde blir i sig läsfrämjande och särskilt viktigt för barn och unga. Att prata med en vuxen om litteratur blir ofta en språngbräda för diskussioner om livet både inom och utanför böckerna (Hellström 2023).

Samtalet kring läsning ter sig alltså lika viktigt som själva läsningen i ett lyckat läsfrämjande. Det är även samtalet som varit kärnan i de historiska läspraktiker som samlade människor för gemensam läsning innan folkbiblioteksväsendet tog form. För att få en djupare förståelse för den sociala läsningen är det därför nödvändigt att först se bakåt.

Social läsning i salongen

Ett tydligt exempel på litteratursamtalets funktion i läshistorien hittas i salongskulturen. Denna var utbredd i europeisk borgerlighet och aristokrati under 1600–1800-talet och särskilt framträdande under den romantiska epoken (sent 1700-tal till 1800-talets mitt, se vidare Öhrström 2022). Salongerna var sociala gemenskaper

med ”konstnärliga, intellektuella eller politiska förtecken” (Holmquist 2000, s. 19).

Många olika praktiker genomkorsade dessa gemenskaper: utöver läsandet spelade man musik, åt tillsammans, handarbetade och i vissa fall bjöds framstående författare eller andra kulturpersonligheter in för att föreläsa och leda diskussioner (Steinrud 2001). Texter kunde vidare dramatiseras eller gestaltas som *tableaux vivants* och därigenom ge uttryck för romantikens lekfullhet (Mansén 1998). Det fanns även mer renodlat litterära salonger där människor läste högt tillsammans och sedan diskuterade litteraturen. Ibland inkorporerades även eget skrivande främst i form av tillfällespoesi eller biografiska porträtt av den aktuella författaren som behandlades under sammankomsten. Olika texttyper och genrer behandlades: dagboken och brevet men också novellen och den framväxande romanformen (Klitgaard Povlsen 1998). Många av tidens mest framstående författare var del av en salong där de fick tillfälle att öva och pröva sina texters verkan på de övriga deltagarna (Holmquist 1998). I olika salongskulturer tog sig gemenskaperna olika former. De som tog efter den franska och mer aristokratiska traditionen var ofta formella, medan den tyskinfluerade, borgerliga salongen förde friare och mer informella samtal – dock fortfarande med underförstådda regler kring ton och känslighet mellan deltagarna. Samtalskonsten var så central i de litterära salongerna att det utvecklades flera olika teoribildningar kring hur diskussionerna bäst skulle föras. I Norden efterföljde man främst det tyska idealet och såg det som ett självändamål att samtalen skulle vara fria och ge utrymme för diskussioner kring den personliga upplevelsen (Klitgaard Povlsen 1998). Att ta del i en salong var alltså ett sätt att praktisera både personlighetsutveckling och litterär bildning.

Utmärkande för salongskulturen var även dess organisering. Salongerna hölls företrädesvis i någons privata hem men var samtidigt offentliga samtal där man samlades som publik och debattörer snarare än som privatpersoner. Därför framhålls de av sociologen och filosofen Jürgen Habermas (2003) som exempel på de halvoffentligheter som utmärker det moderna samhällets

framväxt. I salongerna samlades både män och kvinnor men det var oftast kvinnor som var drivande i genomförandet. Värddinnan spelade en avgörande roll. Hon initierade och höll salongen i sitt hem, bjöd in både deltagare och författare samt förväntades ha kompetens att vägleda diskussionerna. Litterär bildning och god smak var alltså avgörande för den prestige-fyllda rollen (Holmquist 2000). Salongen knöts så tätt till värddinnan att den ofta benämndes som hennes salong: exempelvis Gertrude Steins berömda salong i 1920-talets Paris (se Svensson 2017). Detta var även fallet hundra år tidigare för Malla Silfverstolpe, vars Uppsalasalonger om fredagarna hör till de mest kända i Sverige. Det sociala i denna specifika salong var minst lika viktigt som bildningen. Genom förtroliga litteratursamtal frodades en tidstypisk romantisk och svärmisk vänskapskultur (Holmquist 1998). In i denna fostrades även barn och unga av högre börd. Thekla Knös är ett exempel som i Silfverstolpes salong socialiserades in i en litterärt präglad form av bildning, som hon som vuxen skulle använda i både det egna författarskapet och som värddinna för en egen salong tillsammans med sin mor Alida Knös. För Thekla blev salongslivet och dess litteratursamtal en avgörande del av hennes utveckling och framgång:

Kombinationen är oslagbar: en litterär begåvning, kanske vilande på både ett genetiskt och ett socialt arv, som konfronteras med intellektuell stimulans och estetiska ideal och sätts in i ett socialt sammanhang där man kan stämma av sina prestationer mot en kvalificerad men välvilligt inställd publik.

(Mansén 1998, s. 384)

I salongskulturen kan vi alltså se en sammanmältning av social gemenskap och bildningssträvan genom olika läspraktiker. Litteraturen och vänskapsbanden tycks ofta ha varit av likvärdig betydelse. Denna form av läsargemenskap innebar en stor öppenhet för kvinnligt deltagande, något som inte fanns naturligt i andra offentliga rum, men som samtidigt var

begränsad till de privilegierade klasserna som redan hade tillgång till både det material och de kompetenser som krävdes för läsning. För arbetarklassen skulle det dröja något innan liknande läspraktiker tog sig uttryck – då under beteckningen *folkbildning*.

Social läsning i folkrörelserna

I det tidiga 1900-talets folkrörelser var det just läsningen som utgjorde mittpunkt (Gustavsson 2017). Rörelserna fungerade ofta som avgränsade litterära system, eller nätverk, med egna förlag och tidskrifter riktade mot medlemmar i alla åldrar (se exempelvis Kussak 1982). Sekelskiftet hade barnen, och framförallt ungdomen, för ögonen. I en tid av kraftig samhälllig förändring fungerade ”det uppväxande släktet” närmast som ett retoriskt grepp för att underbygga politiska ideologier på både höger och vänster sida (Berggren 1995). Naturligt nog blev de även viktiga för folkrörelserna och aktiva deltagare i det läsande som skedde där.

Inom väckelserörelsen var läsandet så tongivande att dess medlemmar kom att kallas för just *läsare* och deras aktiviteter för *läseri*. Bibeln och andra religiösa texter utgjorde länge den litteratur som var tillgänglig för gemene man. Därför bör inte denna läsning underskattas som enbart del av en religiös praktik, utan också ses som en litterär sådan. Inte heller den sociala dimensionen i väckelsens läsning är oviktig: ”Bibeltexterna blev en gemenskapslitteratur att läsa i goda vänners lag” (Hallingberg 2010, s. 345). I KFUM (Kristliga Föreningen för Unga Människor) och andra så kallade ”ynglingaföreningar” inom frikyrkorörelsen var bibelstudier en del av kärnverksamheten, men även läsning som syftade till mer allmän omvärldsbevakning sågs som en viktig del i det kristna bildningsidealet (Hallingberg 2016).

För arbetarrörelsen var kulturen central. Den sågs som ett verktyg för att skapa gemenskap och samhörighet inom arbetarklassen men också som det bildningsmedel som krävdes för att kunna överskrida de socioekonomiska ramar

som var satta runt arbetaren (Sundgren 2007). I arbetarlogen samlades människor kring läsning och tillhandahöll ofta böcker genom egna logebibliotek. Läsning och den gemensamma diskussionen sågs som ett sätt att ge arbetaren tillgång till det språk som var nödvändigt för att nå ut och ha möjlighet att påverka i den generella opinionen. Den var också en viktig del av en karaktärsdaning: läsning ansågs odla fram skötsamhet och en arbetsam och pålitlig individ som kunde utgöra en fredlig men påtaglig kraft i den kollektiva klasskampen (Ambjörnsson 2017). Detta ideal färgade starkt arbetarrörelsens ungdomar. Deras bildningsresa var även delvis ett bemötande av meningsmotståndares kritiska syn på arbetarungdomen som förhärdad och given på alkohol (Johansson 1995).

Även i nykterhetsrörelsen spelade läsningen en viktig roll. Litteraturen användes för att informera om, belysa samt gestalta alkoholens skadeverkningar. Även litteratur utan anknytning till alkoholfrågan användes flitigt och syftade till samma form av allmän bildning som i de två andra rörelserna. Högläsning var en viktig del av den litterära verksamheten, i synnerhet i barn- och ungdomslogerna. Böcker användes där även som incitament för aktivt deltagande vilket tyder på att läsning var en grundpelare i verksamheten (Rydbeck 1995).

Väckelse-, arbetar- och nykterhetsrörelserna brukar framhållas som sekelskiftets tre stora folkrörelser. Men även kvinnorrörelsen utgjorde en viktig pusselbit i den samhällsomvälvning som de andra rörelserna var del av. Den var på precis samma vis en *proteströrelse* (Lundkvist 1977, s. 55). I den fria kvinnliga folkbildningen (till skillnad från den som skedde inom den kvinnliga folkhögskolan, se vidare Larsson 1997) var författaren, pedagogen och debattören Ellen Keys idéer tongivande. Hos Key var litteratursynen en stor del av hennes övergripande tankegod. Läsningen tog särskilt stor plats i hennes idéer om barn och uppfostran:

Som evolutionist var hon övertygad om att daningen av en bättre mänsklighet skulle främjas av läsningen av god litteratur.

Barnet var symbolen för denna ljusnande framtid.

(Gram 2008, s. 114)

De olika sociala rörelserna under det tidiga 1900-talet hade alltså mycket gemensamt även om de utgick från olika grupperingars intressen. De sammanbands i sin bildningssträvan och i användandet av läsning som främsta verktyg. Framför allt tog sig detta uttryck i en särskild metod som de alla använde – studiecirkeln, vilken baseras på litteratursamtalen (Vestlund 1996). Den som hade mest inflytande i cirkelverksamheten var Oscar Olsson som givits den hedrande titeln studiecirkeln fader:

I studiecirkeln uppgift ingår som väsentlig beståndsdel att skapa ett rikt och givande umgängesliv. Hur vill den då få den ofta bullrande tomheten i umgängeslivet ersatt med verkligt innehåll? Studiecirkeln håller på den gemensamma läsningen av böcker som det värdefullaste medlet.

(Olsson [1918] 2010)

Studiecirkelnas syfte var att skapa lokala grupper som kombinerade studier med social samvaro. Olsson, som själv hade kopplingar till både arbetar- och nykterhetsrörelsen, ansåg att bildning bättre kunde nås genom dialog än genom traditionell föreläsningverksamhet. Arbetet skulle ha en demokratisk grund och inriktningen baseras på medlemmarnas intressen. Den kamratliga stämningen var avgörande eftersom den enligt Olsson stimulerade lärandet. Bildningen var ett gemensamt projekt och cirkeln styrdes därför inte av en lärare. En organisatör skulle finnas i varje cirkel men dennes uppgift var just att ta hand om det praktiska – i övrigt deltog organisatören på samma premisser som resterande medlemmar. Förutsättningarna för att vara lämplig för uppdraget var, i ordning: 1) att just vara en god organisatör, 2) att vara en god kamrat och 3) att ha god litteraturkännedom. Andra viktiga aspekter av studiecirkeln var valet av läsmaterial och läsarten. Skönlitteratur var mer lämplig än facklitteratur eftersom det kunde

vara svårt för arbetare utan tidigare läsvana att förstå facktermer och invecklade resonemang, medan skönlitteraturen var möjlig för alla att ha egna, giltiga åsikter om. Skönlitteraturen gav dessutom förståelse för samhället och empati för medmänniskorna. Hur man läste var dock viktigare än vad. En reflekterande läsart där alla tog sig tid att begrunda texten var målet. Den egna läsoplevelsen var dessutom alltid viktigare än att söka efter författarens avsikt (Törnqvist 2002).

Samma bildningsambitioner som drev folkrörelserna drev också etablerandet av folkbiblioteksväsendet under det tidiga 1900-talet (Lundgren, Myrstener & Wallin 2015). Detta arv är tydligt genom att cirkelmetoden följt med in i 2000-talet och blivit en av folkbibliotekets mest väletablerade läsfrämjande metoder (se exempelvis Ström 2012).

Socialt läsande på biblioteken

Folkbibliotekets tidiga historia präglades av litteraturförmedling – inte av läsfrämjande i den mening vi idag lägger i begreppet. Biblioteken försåg läsare med läsmaterial, ofta för läsning inom folkrörelsernas studiecirklar, men de organiserade inte själva läsningen. I takt med att folkrörelserna senare tappade inflytande i Sverige förflyttades dock stora delar av deras litterära arbete till folkbiblioteket, men samtidigt skedde en splittring där bildningsfrågan till stora delar försköts mot skolväsendet. Det skulle dröja ända till detta millennium innan bokcirkelarna på allvar blev en bärande del av folkbibliotekets läsfrämjande arbete och då med delvis förändrade drivkrafter (Rydbeck 2020).

I de historiska läspraktiker som beskrivits i denna artikel flätades det sociala tätt samman med bildningen. I salongskulturen tycks syftet ha varit dubbelt: att både främja en litterär bildning och en social gemenskap, medan det i folkrörelsen var bildningen som var i första rummet och det sociala främst verkade som stöd för lärandet (dock med kollektivets stärkande som en viktig politisk bieffekt). Bildning har helt enkelt varit ett gemensamhetsprojekt

genom historien och läsandet dess röda tråd. Idag ser vi på både läsning och bildning samt förhållandet dem emellan på ett något annorlunda vis. I en tid när läsning i den traditionella meningen har stark konkurrens av både andra medieformer och andra läsarter blir läsandets sociala dimension ett starkt egenvärde som dessutom kan kopplas både till individens välbefinnande och samhällets demokratiska utveckling (se exempelvis Persson 2012). Därför finns det anledning att låta läspraktiker i vid mening få ta lika stor plats inom läsfrämjande som läsning i en snävare mening.

För att återvända till artikelns inledning med *Shared Reading* som exempel på social läsning, visar metodens popularitet på en aktuell önskan eller kanske till och med ett behov av gemensam läsning. I sin kombination av läsfrämjandets två pelarmetoder, högläsning och litteratursamtal i grupp, har *Shared Reading* till sin form även mycket gemensamt med både den litterära salongen och studiecirkeln. Metoden bör alltså förstås som en fortsättning på samma tradition. När det handlar om barn och unga finns det ännu inte mycket forskning om deras upplevelser av *Shared Reading*-metoden. Ett undantag är barnbibliotekarien och litteraturpedagogen Tove Frankow Crivellaros studie (2022) där barn i åldern 12–13 år observerades under ett antal tillfällen av gemensam läsning, samt intervjuades efteråt. Ett av studiens resultat var just barnens betoning av den sociala dimensionen:

Den sociala aspekten är viktig för upplevelsen, inte bara genom kunskapsutbytet eller den gemensamma tolkningsprocessen, utan även genom den sociala samvaron och de relationer som skapats.

(2022, s. 384)

Dessa relationer tycks i sig ha verkat läsfrämjande. Barnen beskrev det som att de vid tillfällena för *Shared Reading* upplevde att de fick vara tillsammans i en ”bubbla”, avskärmade från resten av världen och där tillåtna att ägna sig helt och hållet åt sin gemensamma läsning för en stund. Detta i kombination med en kravlös och mer tillåtande atmosfär än de var vana

vid från skolans läsundervisning, gjorde barnen positiva till fortsatt deltagande. På frågan om vad de inte tyckte om med projektet svarade ett av barnen att det var det enkla faktumet att träffarna tog slut (Frankow Crivellaro 2022).

Utifrån sin tradition av att betona lustläsningen framför instrumentella och nyttighetsinriktade värden, tycks folkbiblioteken vara särskilt lämpliga att möta behovet av gemensam läsning genom att erbjuda forum för *Shared Reading*, olika slags bokcirkel eller andra socialt drivna läspraktiker. Genom att utveckla olika arbetssätt även i de digitala kanalerna kan biblioteken vara en betydelsefull del i att skapa det mervärde av läsning som kan ge verklig läslust hos unga idag.

Diskussionsfrågor

- På vilket sätt skiljer sig digitala arenor för social läsning från analoga, i relation till läsfrämjande för barn och unga? Vilka utmaningar respektive möjligheter medför dessa skillnader i ert arbete?
- Hur ser ni på bibliotekariens roll och kompetenser i arbetet med litteratursamtal? Vilka likheter och skillnader finns mellan nutida tillvägagångssätt och salongens värdinna respektive studiecirkelns organisatör?
- Hur definierar ni begreppet läspraktik? Vad arbetar ni med som inte direkt rör läsning men som ändå verkar läsfrämjande?

Källförteckning

- Ambjörnsson, R. (2017). *Den skötsamme arbetaren: idéer och ideal i ett norrländskt sågverksamhälle 1880–1930*. Stockholm: Carlsson.
- Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål: Om metoder och forskning på det läsfrämjande området*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Berggren, H. (1995). *Seklets ungdom: retorik, politik och modernitet 1900–1939*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Forslid, T., Ohlsson, A., Rydbeck, K., Skjerdingsstad, K., Steenberg, M. & Tangerås, T. (red.) (2022). *Shared Reading i Skandinavien: forskning og praksis*. Oslo: ABM-media AS.
- Frankow Crivellaro, T. (2022). Att göra en text rolig – Barns upplevelser av Shared Reading. I Forslid, T., Ohlsson, A., Rydbeck, K., Skjerdingsstad, K., Steenberg, M. & Tangerås, T. (red.) *Shared Reading i Skandinavien: forskning og praksis* (s. 373–398). Oslo: ABM-media AS.
- Fuller, D. & Rehberg Sedo, D. (2013). *Reading beyond the book: the social practices of contemporary literary culture*. New York: Routledge.
- Gram, M. (2008). *Ellen Key om böcker och läsning: en studie*. Ödeshög: Alvastra.
- Gustavsson, B. (2017). *Bildningens dynamik: Framväxt, dimensioner, mening*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Habermas, J. (2003). *Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Lund: Arkiv.
- Hallingberg, G. (2010). *Läsarna: 1800-talets folkväckelse och det moderna genombrottet*. Stockholm: Atlantis.
- Hallingberg, G. (2016). *Moderna läsare: 1900-talets frikyrklighet som kulturbygge*. Stockholm: Atlantis.
- Hellström, M. (2023). *Bäst är det mänskliga: samtal kring skönlitteratur med barn och ungdomar*. Stockholm: Carlsson.
- Holmquist, I. (1998). Vänskap och kärlek som projekt i salongs-kulturen: om Malla Silfverstolpe och Amalia von Helvig som salongskvinnor och skribenter. I Scott Sørensen, A. (red.) *Nordisk salonkultur: et studie i nordiske skønånder og salonmiljøer 1780–1850* (s. 209–229). Odense: Odense Universitetsforlag.
- Holmquist, I. (2000). *Salongens värld: om text och kön i romantikens salongs-kultur*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Johansson, I. (1995). *Boken och cirkeln*. Stockholm: Brevskolan.
- Klitgaard Povlsen, K. (1998). Den litterære salons historie og genrer. I Scott Sørensen, A. (red.) *Nordisk salonkultur: et studie i nordiske skønånder og salonmiljøer 1780–1850* (s. 17–37). Odense: Odense Universitetsforlag.

- Kussak, Å. (1982). *Författaren som predikant: ett frikyrkosamfundets litterära verksamhet 1910–1939*. Stockholm: Gummessons.
- Larsson, B. (1997). *Ljus och upplysning äfven för qvinnan: kvinnors medborgarbildning i den svenska folkhögskolan 1868–1918*. Göteborg: Anamma.
- Long, E. (2003). *Book Clubs: Women and the Uses of Reading in Everyday Life*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lundgren, L., Myrstener, M., & Wallin, K. E. (2015). *Böcker, bibliotek, bildning. Valfrid Palmgren Munch-Petersens liv och verk*. Stockholm: Stockholmia.
- Lundkvist, S. (1977). *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850–1920*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Mansén, E. (1998). Ett barn av salongs-kulturen – författarinnan Thekla Knös. I Scott Sørensen, A. (red.) *Nordisk salonkultur: et studie i nordiske skønånder og salonmiljøer 1780–1850* (s. 367–388). Odense: Odense Universitetsforlag.
- Martens, M., Balling, G. & Higgason, K. A. (2022). BookTokMadeMeReadIt: young adult reading communities across an international, sociotechnical landscape. *Information and Learning Science*, 123(11/12), s. 705–722.
- Murray, S. (2018). *The Digital Literary Sphere: Reading, Writing, and Selling Books in the Internet Era*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Nilsson, S. K. & Pettersson, T. (red.) (2009). *Litteratur som livskunskap: tvärvetenskapliga perspektiv på personlighetsutvecklande läsning*. Borås: Högskolan i Borås.
- Nordenstam, A. & Widhe, O. (2017). Högläsning för äldre elever. En mötesplats för teori och praktik. *LIR. Journal*, 8, s. 97–113.
- Ohlsson, A. (2017). Läspraktiker och litteraturens sociala värden. I Forslid, T., Helgason, J., Lenemark, C., Ohlsson A. & Steiner, A. (red.) *Litterära värdepraktiker: aktörer, rum, platser* (s. 126–170). Göteborg: Makadam.
- Ohlsson, A. (2021). Shared reading – gemensam högläsning och socialt samspel. I *Delad läsning* (s. 8–13). Stockholm: Statens kulturråd.
- Olsson, O. ([1918] 2010). Folklig självuppföstran. I Burman, A & Sundgren, P. (red.) *Bildning: texter från Esaias Tegnér till Sven-Eric Liedman* (s. 239–251). Göteborg: Daidalos.
- Persson, M. (2012). *Den goda boken: samtida föreställningar om litteratur och läsning*. Lund: Studentlitteratur.
- Rydbeck, K. (1995). *Nykter läsning: den svenska godtemplarrörelsen och litteraturen 1896–1925*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Rydbeck, K. (2013). Läsargemenskapernas komplexa landskap. Om bokcirkelbegreppet och utvecklingen av svensk bokcirkelverksamhet, med speciellt fokus på folkbibliotekens och studieförbundens cirklar. I Frenander, A. & Nilsson, S. K. (red.) *Libraries, black metal and corporate finance: current research in Nordic Library and Information Science; selected articles*

from the 40th anniversary conference of the Swedish School of Library and Information Science (s. 114–137). Borås: Högskolan i Borås.

Rydbeck, K. (2020). Läsargemenskaper i det svenska folkhemmet: Studieförbundens och folkbibliotekens betydelse för utvecklingen av det sociala läsandet i Sverige under 1900-talet. I Olsen, H., Tveit, Å. & Evjen, S. (red.) *Rød mix: Ragnar Audunson som forsker og nettverksbygger* (s. 185–212). Oslo: ABM Media.

Steinrud, M. (2001). Egna rum. Kvinnliga sfärer i det tidiga 1800-talets högreståndskultur. *Rig, 1*, s. 28–42.

Ström, N. (2012). *Slutet på boken är bara början: om läsarsamtal, bokcirklar & bibliotek*. Lund: BTJ förlag.

Sundgren, P. (2007). *Kulturen och arbetarrörelsen: kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*. Stockholm: Carlsson.

Svensson, I. (2017). *Ett magiskt rum: salonger i 1920-talets Paris*. Lund: Ellerströms.

Tattersall Wallin, E., Carlsson, T. & Gunnarsson Lorentzen, D. (2023). Bokläsning bland unga vuxna fortsatt stark trend. I *Ovisshetens tid: SOM-undersökningen 2022, SOM-rapport nr 82* (s. 269–282).

Tengberg, M. (2011). *Samtalets möjligheter: om litteratursamtal och litteraturreception i skolan*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2011. Stockholm.

Törnqvist, I. (2002). *Oscar Olsson – studiecirkelns fader: en historik inför studiecirkelns 100-årsjubileum*. Stockholm: Bilda.

Vestlund, G. (1996). *Folkuppföstran, folkupplysning, folkbildning: det svenska folkets bildningshistoria – en översikt*. Stockholm: Brevskolan.

Öhrström, E. (2022). *”Alla fredagsaftnar samlades man”*: salongsliv genom århundradena. Stockholm: Natur & Kultur.

Digiteket

Digiteket är en plattform för digital fortbildning och inspiration som syftar till att öka kunskap hos bibliotekspersonal gällande digital kompetens, medie- och informationskunnighet (MIK) och läs- och litteraturfrämjande.

www.digiteket.se

KULTURRÅDET

Kulturrådet är en myndighet som - genom att fämja utvecklingen, informera och ge bidrag till kultur - är med och förverkligar nationell kulturpolitik.

www.kulturradet.se

08-519 264 00, kulturradet@kulturradet.se

Kulturrådet, Box 27215, 102 53 Stockholm